

Szenvedély és szenvedés

EGY MONDAT CSOMÓS MARIRÓL

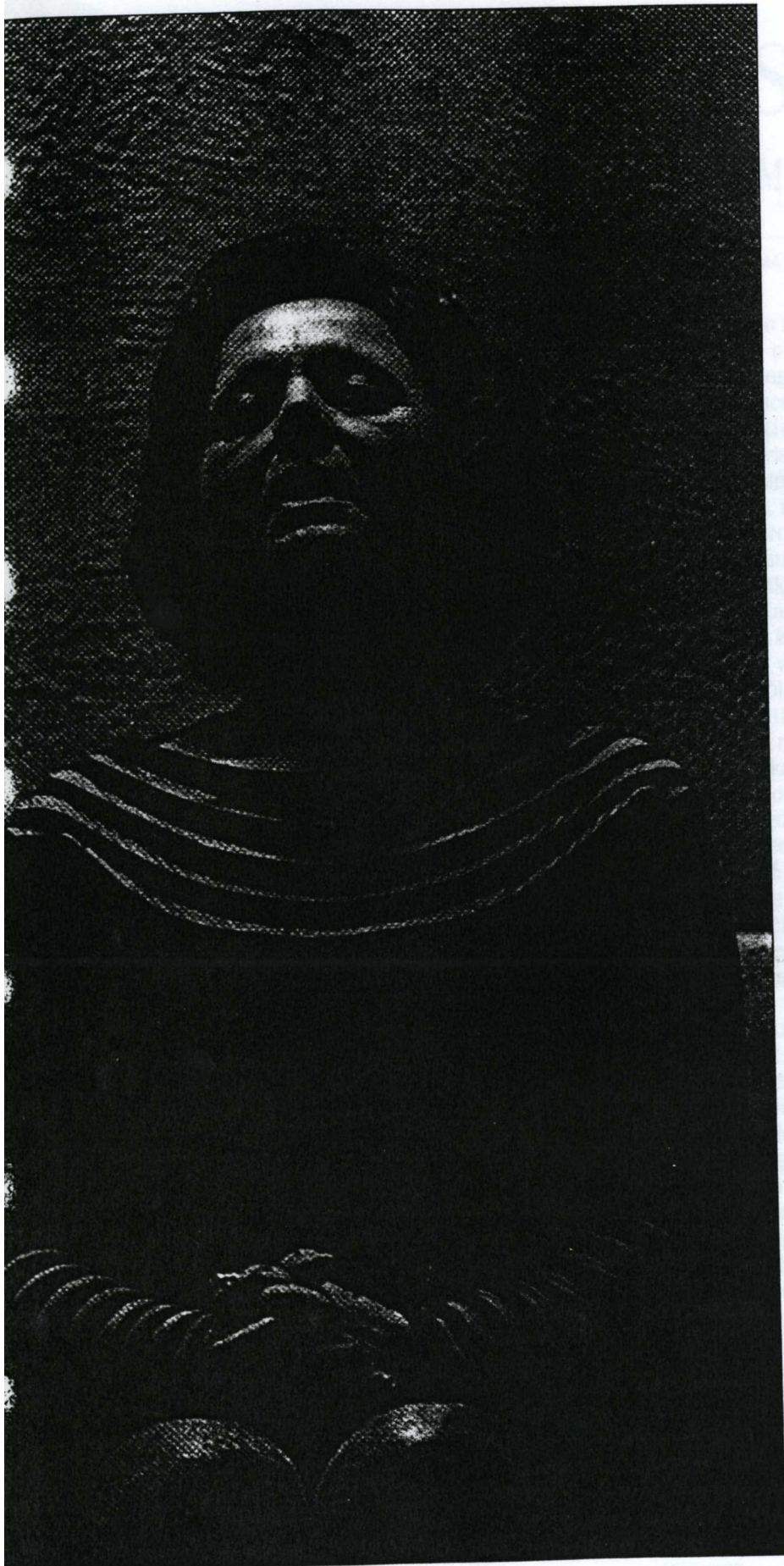
KOLTAI TAMÁS

Szobasaroknak berendezett díszletszerletben ül negyedmagával, egyszerű pamlagon, régimódi állólámpa alatt, régen az egész színpadot megtöltötte egy ilyen díszlet, a pamlagot öblös fotelek vették közre, előtte asztal állt, az asztalon meissenai porcelán, a padlón perzsaszőnyeg, a falakon képek, az ablakokon nehéz függönyök, a plafonról belógott a kristálycsillár, ezt nevezték polgári otthonnak, a drámaírodalom számos jeles darabját el lehetett játszani benne, egészen a mai időig, a középpontban *Csomós Marival* mint a *mater familias* megtestesítőjével, súlyos családi és társadalmi problémák hordozójával, de hát most nem erről van szó, nem egy polgári otthonról, hanem egy polgári sarokról a Radnóti Színház színpadán, amely emelt térben, a közönséggel szemben helyezkedik el, keskeny sáv mindössze, a nézőtértől legtávolabb eső színpadszférában, olyan, mintha kulissza volna valami filmforgatáson, és csak egy közeli jelenetben lenne rá szükség, a kamera majd oda kerül a pamlagon ülők és a nézők közé, hogy alsó állásból vegye föl a családi képet, ez ugyanis az első benyomás, hogy családi kép készül majd, afféle ünnepi alkalomból rendelt fotó, Csomós Mari mellett három öltönyös figura, három fiatal férfi (egyiküket színésznő játssza), úgy festenek, kissé feszélyezetten kihúzza és időnként ellazítva magukat, mint akik a fényképészre várnak, már bele kell nézniük a lencsébe, de még a beállítás folyik, sokat nem mozoghatnak, de beszélgethetnek az exponálásig hátralévő időben, ez az idő mintegy két óra az előadásban, ez alatt lejátszódik *Hans Henny Jahnn Medea* című tragédiája *Zsótér Sándor* rendezésében, Csomós a címszereplő, a mitológia barbár kolchízi fejedelmének büszke leánya, a kitalált, akinek

kitaszítottága itt abban is megnyilvánul, hogy a bőre fekete, néger nő a görög Korinthosban, idegen, Csomós Mari nincs befestve, nincs cipőpasztaszíne, mint az illusztratív színházban lenne, kávébarna ruhát visel, a haja sötét, rövid, rendezetten simul a fejéhez, fodrásztól jöhetett épp, talán a fényképezkedés miatt, az arca kissé fénylik, mintha krémmel volna enyhén bekenve, vonásai nyugodtak, méltóságot és szomorúságot árasztanak, ő a legidősebb a pamlagon ülők közül, istenek unokájaként övé lehetett volna az örök fiatalság, de lemondott róla a férje kedvéért, most *Jason* helyett ő öregszik, mint *Dorian Gray*, ő viseli magán *Jason* „lelke arcképét”, a ráncokat, a tulajdonára lett ez a múltó idővel dacolni képtelen arc és test, hogy a férj megőrizhesse hódító ifjúságát, Csomós Medéája elviseli ezt az állapotot, de kissé bele is csömörlött, már csak egyetlen éjszakát kér magának, fásult fölénnyel várja a választ, tekintetében büszkeség és megalázottság, tartásában nyugalom és rezignáció, lábait keresztbe vetve ül, titkait magába rejtő úrinő, aki mégis kibeszélni kényszerül a múltját, lelki kínjait, testi kívánságait, van ebben valami feszengést keltő, hogy érvelnie kell szeretői és házasársi jogai mellett, Csomós dermesztő tárgyilagossággal tárja föl a lelki háztartását, mintha a pszichiáterének vallana, tónusában nincs nyoma az önsajnáltnak, dokumentumként adja elő a retorikus monológot szeretett bátyja fölázódásáról, testének szétdarabolásáról és a tengerbe vetéséről, a látszólagos szenvtelenség iszonyú belső kataklizmát árul el, de a főszínen csak a racionális érvelés érzékelhető, az ültében kissé féloldalas testtartás, a kezek ejtett nyugalma az ölben önuralomra vall, ha nem tudnánk, miről beszél, esetleg idegen nyelven

szólna, azt hihetnénk, egy társasutazás régi emlékeiről tart nosztalgikus beszámolót, a látszat csalóka, az empátia minimuma elvezet a szenvedély labirintusába, amelyben Medea, ez a külszínre kontrollált, valójában kétségbeesett nő tévelyeg, és itt különösen fontos a szó, hogy nő, a kolchízi sötét bőrű idegen mindenekelőtt nőként, női mivoltában, nőiségében van megalázva, attól a férfitől szenved el, akiért fölázdozta a fiatalságát, milyen kegyetlenül brutális és groteszk most az érzélgős közhely, „fölázdoztam érted a fiatalságomat”, Jahnn darabjában a szó legszorosabb értelmében ez történik, az ifjú férj mellett ott ül a helyette öregedő feleség, mint egy Euripidész-tragédiában a férjétől a meghalást átvállaló Alkésztisz, nem tudom, melyik a kegyetlenebb áldozat, valószínűleg a Medeáé, mert az igazoltan méltatlan férfiert hozatott, még csak nem is gazemberért, csupán egy felelőtlen szépfiúért, Csomós Mari arcán emiatt némi megvetés is tükröződik, s valami konok kényszer, hogy ennek ellenére kiharcolja az utolsó éjszaka jogát, akkor talán elállna a bosszútól, a szenvedély egyszeri, végső kielégítése talán lecsillapítaná, szenvedély és szenvedés, ezt a két, egy töről fakadó szót találtam már annak idején, húsz-egynéhány évvel ezelőtt is a legalkalmasabbnak Csomós Mari színészetének leírására, a női attribútum kulcsszavaiként alkalmaztam alakításaira, az *Éjjeli menedékhely Násztójára*, akiben a szenvedélyt már letompította az alkohol, a *Három nővér* szerelem nélkül neuraszténiás *Másájára*, a gyermektelenül kiszikkadt, gyűlölete szenvedélyében égő *Yermára*, az erotikát győzelemre vivő williamsi *Isabel Hazlewittre*, *Shakespeare* reneszánsz szenvedélyét végre emberi értelemben is kiteljesítő *Makrancos Katájára* és ellentétére, a lecsa-

Radnóti Sz.

MEDEA – CSOMÓS MARI

FOTÓ: KONCZ ZSUZSA

vart lángon égő, belülről izzó *Füst Milán*-hósnőre, *Nemesvárjai Gyarmak Rózára*, aligha tévedek, ha úgy gondolom, hogy ez az utóbbi, régi nagy szerep két évtized távolából rokona és előzménye a mai *Medeának*, mindkettőben a férfi kihamvadt szerelme gerjeszti a bosszút, mindkettőben sötétben, önmagába zártan, kimutatott indulatok nélkül kell végigélni a csalódást és táplálni a leszámolást, elsősorban önmagával, másrészt a világgal, a létezés abszurditásával, ez persze súlyosan hangzik, hibáznánk, ha csak a leánykolt karaktereket látnánk *Csomós Mari* pályáján, holtlott akár a legutóbbi évek bőséges terméséből szemelgetve olyan ínycsikkenésekhez jutunk, mint *Martha*, a *Nem félünk a farkastól* rektorlánya és professzorfelesége, ez a kaján, vad, olykor közönséges „női szeszély”, aki életkudarcát gátlástalan, mégis önsebző játékokkal palástolja (ebben a szerepben mintegy összefoglalta és csúcsra járatta az intellektuális és erotikus női praktikákat), az *Erdő* című *Osztrovszkij*-klasszikus öregedő babára vett földbirtozkodósnője, édeskés csücsörítéseivel, kellemkedő férjfogó technikájával, bossánat-hogy-élek erőszakosságával, vagy *Máli néni* a kommersz színháznak írt *Füst Milán*-vígjátékban, ez a csaknem proletársorban élő, de lecsúszottságában is a zsidó polgári úriasszony nívóját őrző kijárónó (nem a bejárónó ellentéte, hanem az a személy, aki másoknak elintézt dolgokat), ebben a szerepében valószínű bőlcselónó, azt játssza, hogy semmit sem tud a részletekről, csak az egészet tudja, a lényegét, anélkül, hogy ezt pillanatonként éreztetnie kellene, ebben egyformák, *Máli néni* és *Csomós Mari*, mindent tudnak, és még valamivel többet, de ezt nem kell bizonygatniuk, elég, ha vannak, ha jelen vannak, és nincs mit tenni, róluk szól a történet. ❀